

Опанасюк Тетяна Анатоліївна, кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри політології та міжнародних відносин, Рівненський
державний гуманітарний університет, Україна
e-mail: opanasiukta@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8836-4973

МОЛОДЬ І РИНОК ПРАЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖ СПОДІВАННЯМИ ТА РЕАЛЬНІСТЮ

У статті проаналізовано ключові проблеми працевлаштування молоді в умовах війни. На основі даних статистики, результатів соціологічних досліджень розглянуто такі виклики, як економічна нестабільність, зростання безробіття та необхідність перекваліфікації. Окреслено основні розбіжності між очікуваннями молодих людей і реаліями ринку праці та запропоновано шляхи вирішення цих проблем із метою забезпечення їхньої професійної стійкості.

Ключові слова: *молодь, ринок праці, війна, зайнятість, безробіття, працевлаштування, соціальні очікування.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. стало серйозним викликом для економіки та ринку праці України. Особливо це стосується молоді, яка тільки вступає в доросле життя та шукає своє місце в суспільстві.

В умовах війни молоді люди стикаються з серйозними викликами, пов'язаними з нестабільністю на ринку праці, змінами в економіці, а також соціальними та психологічними труднощами. Молодь часто сприймає період входження на ринок праці як можливість здійснити свої амбіції, реалізувати себе в обраній професії, розвивати кар'єру та отримувати високу заробітну плату. Однак під час війни ці сподівання можуть бути значно ускладнені. Погіршення економічної ситуації призводить до скорочення робочих місць, зниження рівня оплати праці та відсутності можливостей для кар'єрного зростання. Мобілізація, відсутність стабільності, вимушена евакуація та еміграція також стають факторами, які впливають на їхні сподівання та реальність працевлаштування.

Дослідження цієї проблеми є надзвичайно актуальним для розуміння соціально-економічних викликів, з якими стикається молодь в умовах війни, та для пошуку шляхів забезпечення її адаптації до нових умов праці та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням трансформації ринку праці в умовах російсько-української війни, аналізу дисбалансів трудового та освітнього потенціалу країни, розроблення напрямів вирішення різних соціально-економічних проблем, що виникли в результаті війни, присвячено наукові розробки таких вітчизняних науковців: Н. Азьмук [1], О. Новікової, О. Хандій, Л. Шамільової [2], О. Іваненко [3], В. Близнюк, Л. Яценко [4], Р. Атаманюка [5], В. Кудельського [6].

Проблеми молодіжного безробіття та практичні рекомендації щодо скорочення безробіття молоді в умовах воєнного стану є предметом дослідження А. Холодницької та А. Бондаренко [7]. Сучасним тенденціям працевлаштування, проблемам, з якими стикається молодь під час пошуку роботи у контексті молодіжної політики України присвячено статтю Й. Ситника [8].

Питання трудової мотивації молоді на ринку праці вивчають Н. Данилевич, О. Поплавська, Ю. Пузиревська [9], В. Караваєва, Л. Спіцина [10], І. Кобзиста, Х. Махмудова [11].

Однак у сучасній науковій літературі бракує досліджень, що пропонують комплексний підхід до вирішення проблем молоді на ринку праці.

Формулювання цілей: аналіз рівня безробіття й перспектив працевлаштування молодого покоління під час війни та дослідження взаємозв'язку між соціальними очікуваннями молоді та ситуацією на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Молодіжний ринок праці – це сегмент ринку праці, який включає взаємодію між державними структурами, підприємствами, організаціями та молоддю віком від 15 до 35 років, котра починає свою трудову діяльність. У зазначених межах виокремлюють три основні вікові групи працездатної молоді, які відрізняються одна від одної психофізіологічними характеристиками, рівнем освіти, ступенем громадянської зрілості: перша вікова група – 15–24 роки; друга – 25–29 років; третя – 30–34 роки. Кожна із зазначених груп вирізняється особливістю трудових орієнтацій та економічною поведінкою [12, с. 113].

Молодіжне безробіття – соціально-економічне явище, під час якого працездатна молодь перебуває в пошуках роботи та готова розпочати її, але не може реалізувати своє право на працю, тим самим втрачає основні засоби до існування. Існують такі категорії безробітної молоді: випускники загальноосвітніх шкіл, навчальних закладів усіх рівнів; звільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва; звільнені у зв'язку з плінністю кадрів; військовослужбовці, звільнені зі строкової служби; жінки, які перебували у відпустці по догляду за дітьми [13, с. 240].

Молодіжне безробіття має значні наслідки як для розвитку окремої особистості, так і для економіки та соціальної стабільності суспільства в цілому. Серед них можна виділити: втрати ВВП; зростання видатків держбюджету

на виплати з безробіття; втрата державних коштів на навчання фахівців; зниження продуктивності праці; недовикористання творчого потенціалу молоді у виробництві; еміграція; втрата кваліфікації; особисті та психологічні наслідки (депресії, десоціалізація) тощо.

За оцінками експертів, останні десятиліття держава недостатньо уваги приділяла ринку праці та не здійснювала необхідних досліджень його потенціалу. Як результат, навіть зараз, коли існує значна потреба у фахівцях, немає чіткого розуміння, скільки спеціалістів потрібно в різних галузях економіки, кого і в яких кількостях слід готувати на найближчі роки. Ситуація ще більше ускладнилася через викривлену статистику та дефіцит достовірних даних щодо трудових ресурсів. У 2022 р. Державна служба статистики призупинила обстеження ринку праці і робочої сили, зокрема через брак інструментів і механізму моніторингу ринку в умовах війни. Сприяє дефіциту достовірних даних і посилення тіньового характеру ринку праці [14, с. 179].

Тому сьогодні для аналізу динаміки ринку праці, зокрема і його молодіжного сегменту, можемо використовувати дані Державної служби зайнятості, Міністерства освіти і науки, охоранні агенцій та компаній із добору персоналу, дані соціологічних досліджень та опитувань, результати досліджень міжнародних організацій.

Станом на 1 січня 2022 р. в Україні проживали 9 969 315 молодих людей віком від 14 до 35 років, що становило 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни. Серед них частка молодих чоловіків становила 51,3% (5 112,3 тис. осіб), а молодих жінок – 48,7% (4 857,0 тис. осіб) [15].

У 2024 р. в Україні чисельність молоді складала 7 млн осіб. За прогнозами, у 2030 р. чисельність молодих людей в Україні може знизитись до 5 млн. Зменшення чисельності молоді в Україні має прямий зв'язок із війною: людські втрати, міграційні процеси, зниження народжуваності. Так, відповідно до соціологічного дослідження Gradus Research та Advanter Group, проведеного у травні 2024 р., 83% молодих українців хочуть виїхати за кордон – у тому числі це 79% молодих людей віком 18–24 роки та 85% людей віком 25–34 роки. При цьому, за даними іншого дослідження від CEDOS, близько 2 млн молодих людей уже виїхали з України через повномасштабне вторгнення. Водночас 76% із них виявляють бажання повернутися додому після завершення війни [16]. Зрозуміло, що втрата молодих людей матиме довготривалі наслідки для соціально-економічного розвитку країни та позначиться в цілому на ринку праці.

Війна істотно трансформувала ринок праці в Україні, спричинивши масштабні зміни в його структурі та динаміці. Так, за даними Держстату України, чисельність зайнятого населення в середньому у 2021 р. становила 15,6 млн

осіб. Чисельність безробітного населення – 1,7 млн осіб. Рівень безробіття (за методологією МОП) становив 9,9% робочої сили. Серед молоді віком до 25 років рівень безробіття був майже вдвічі більшим – 19,1%. Станом на 1 жовтня 2022 р. рівень безробіття серед молоді віком до 35 років становив 24%, із них 48% це люди з вищою освітою, 2,8 тис. осіб, 1% – випускники ВНЗ. Загалом на одне робоче місце претендувало 9 безробітних (на 1 жовтня 2021 р. – 4 особи) [17].

До початку повномасштабного вторгнення ринок праці відзначався стабільним зростанням вакансій та підвищенням рівня зайнятості. Однак з початком військових дій ситуація змінилася, що спричинило різке скорочення кількості доступних робочих місць. За даними сайту Work.ua, кількість вакансій у 2024 р. зменшилася майже вдвічі – до 52 тис. порівняно з 2023 р., а на Rabota.ua ця цифра ще нижча – 42,8 тис. [18, с. 46].

За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 грудня 2024 р. отримували послуги центру (тобто консультації, пошук роботи, професійне навчання, перепідготовка, допомога з безробіття тощо) 124 242 особи, з них мали статус безробітного 96 022 особи. Серед них кількість молодих людей у віці до 35 років складала 26 690 та 21 192 особи відповідно [19].

Наведена статистика не відбиває фактичної ситуації в країні щодо кількості безробітних – вона не враховує: осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях; внутрішніх та зовнішніх вимушених мігрантів, які не здійснюють пошук роботи; осіб, які перебувають у неоплачуваних відпустках. Крім того, далеко не всі безробітні зареєстровані в Державній службі зайнятості з різних причин, зокрема з причин ухиляння від призову до лав ЗСУ, втрати мотивації до праці, небажання бути направленими на суспільно корисні роботи тощо [20].

Зазначимо, що рівень безробіття серед молоді в Україні традиційно відрізняється за віком, статтю та місцем проживання.

Безробіття серед молодих жінок зазвичай є дещо вищим, ніж серед молодих чоловіків. Це пов'язано з такими факторами, як більш низький рівень економічної активності жінок, а також стереотипи щодо «жіночих» професій, що обмежують доступ до більш оплачуваних і престижних робочих місць. З 2017 р. в Україні було скасовано поділ професій за статтю, хоча стереотип про суто «жіночу» та «чоловічу» роботу продовжував існувати. Зокрема, це підтверджують і результати вісімнадцятого загальнонаціонального опитування «Психологічні маркери війни», проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у жовтні 2022 р. Так, за даними опитування, ситуація на ринку із зайнятістю жінок праці віком від 18 до 35 років значно гірша порівняно з чоловіками. Зокрема, майже 41% жінок не працевлаштовано порівняно з 26% чоловіків [21].

Проте війна спричинила зростання ролі жінок на ринку праці. Через дефіцит кадрів компанії усе частіше залучають жінок на посади, які стереотипно довгі роки вважалися суто чоловічими. Так, за роки війни збільшилась частка працевлаштованих жінок на будівництві, у видобувній промисловості, лавах ЗСУ, бізнесі.

На початок 2023 р. рівень безробіття серед молоді залишався вищим за середній рівень безробіття в країні. Цей показник варіювався між 20 і 25% залежно від конкретного періоду та регіону [22]. Це пояснюється тим, що молодь часто стикається з труднощами в пошуку першої роботи, недостатнім досвідом та обмеженими можливостями для працевлаштування. Найбільш високий рівень безробіття спостерігався серед молоді 15–19 років, яка тільки починає свій професійний шлях. Щодо молоді 20–24 років рівень безробіття дещо знижується, але все одно є суттєво вищим, ніж серед інших вікових груп.

У великих містах та регіональних центрах рівень безробіття серед молоді зазвичай нижчий, оскільки є більше можливостей для працевлаштування, зокрема у сфері послуг, технологій, торгівлі, а також через більшу кількість навчальних закладів, які забезпечують спеціалізовану освіту. У селах та маленьких містах рівень безробіття серед молоді традиційно вищий, оскільки доступ до робочих місць обмежений, а інфраструктура менш розвинена. Молодь із сільської місцевості загалом песимістично оцінює перспективи працевлаштування і прагне переїхати до більших міст. Лише 12% сільської молоді та 11% молоді з смт (7% загалом по країні) вважають фермерство привабливим, і лише 10% сільської молоді та 16% з смт (8% загалом) вважають його успішною професією [23, с. 26].

Як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, молодь під час пошуку роботи стикається з характерними переважно для цієї вікової категорії перепонами: відсутність досвіду й навичок професійної адаптації, соціальна незрілість і незахищеність, невідповідність першого робочого місця до рівня та якості отриманих професійних знань, високі вимоги роботодавців до професійних компетенцій та невідповідність запитів перших до реальних професійних обов'язків тощо. Усе це суттєво посилює напруженість на ринку праці серед молодіжного сегмента. Молодь, з одного боку, є відкритим, активним, цілеспрямованим, прогресивним ресурсом, швидко вчиться, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання та здійснення трудової діяльності протягом тривалішого часового періоду. Проте відсутність практичних навичок та професійного досвіду знижує конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Криза в економіці, пов'язана з воєнними діями на території України, різко звузила для молодих людей перспективи на ринку праці. Значна кількість безробітних вікової групи 15–24 роки підкреслює, що складність і тривалість переходу від навчання

до стабільної та задовільної роботи залишається суттєвою проблемою. Саме молодь цього віку перебуває в зоні постійного ризику соціального відчуження [22].

Серед шукачів роботи станом на червень 2024 р. 35% становили особи віком до 25 років та 24% – віком 25–34 роки. Водночас упродовж півріччя зросла частка безробітної молоді віком до 25 років порівняно з іншими віковими групами [20].

Недостатнє вирішення проблем зайнятості молоді, яка складає чверть працездатного населення, веде до часткової втрати трудового потенціалу, погіршення його якості, ускладнює забезпечення стабільного економічного зростання, посилює соціальну напругу в країні та стимулює розвиток тіньової зайнятості.

Інфляційний звіт Національного банку України за жовтень 2024 р. вказує на дефіцит працівників, зумовлений міграцією та мобілізаційними процесами. Кількість вакансій, які пропонує бізнес, стабільно зростає. Це особливо помітно в таких містах, як Київ, Львів і Дніпро. Водночас знайти кваліфікованих працівників доволі складно. На брак робочих рук скаржаться підприємства різних видів діяльності. Але найбільше не вистачає фахівців робітничих спеціальностей, а також працівників сфери обслуговування та роздрібної торгівлі. Враховуючи вплив війни, значний дефіцит кадрів зберігатиметься ще тривалий час. Проблема дефіциту кадрів слабшатиме в міру поліпшення безпечної ситуації, зокрема завдяки поступовому поверненню емігрантів в Україну і демобілізованих до цивільного життя [24].

Для комплексного аналізу молодіжного ринку праці слід звернути увагу на соціальні очікування молоді щодо майбутнього працевлаштування. Адже останні суттєво впливають на ринок праці, формуючи попит на певні професії та умови праці. Вони спричиняють зміну орієнтацій у виборі кар'єри, підвищують вимоги до роботодавців.

У 2023 р. дослідною компанією «Info Sapiens» було проведено дослідження «Українська молодь сьогодні – 2023». Результати цього дослідження показали, що понад половина (55%) молоді віком 16–35 років нині тільки працює, ще 16% працюють і навчаються, кожен десятий (10%) лише навчається, а майже кожен п'ятий (18%) – не працює і не навчається. Для тих, хто не працює і не вчиться або лише вчиться, головними перепонами у працевлаштуванні є догляд за сім'єю (33%), брак коштів (27%) і нестабільність через війну (25%) [25].

За результатами дослідження «Вплив війни на молодь в Україні», проведеного у травні-червні 2024 р. агенцією «Info Sapiens» на замовлення Програми розвитку ООН та Міністерства молоді та спорту України, частка безробітної молоді зменшилася з 11% (у 2023 р.) до 9%. Проте серед моло-

дих людей зберігається занепокоєння щодо неможливості працевлаштування або неактуальності професії: його висловили 19% респондентів у 2023 р. і 18% у 2024 р. Для молоді в Україні дещо знизилася важливість кар'єри: у 2023 р. цю мету як важливу назвали 56%, а у 2024 р. – 51%. Однак прагнення стати кваліфікованим спеціалістом (-кою) залишилося на тому ж рівні – 42%. Варто також звернути увагу на вікові відмінності у ставленні до кар'єрного розвитку. Для молоді віком 14–19 років кар'єра значно важливіша, ніж для людей 30–34 років: це зазначили відповідно 66 і 35% опитаних [23, с. 19–20].

Результати цього дослідження засвідчили, що, незважаючи на зниження безробіття, рівень занепокоєння серед молодих людей щодо неможливості працевлаштування або незатребуваності професії залишається високим. Це свідчить про те, що ситуація на ринку праці покращується, проте невизначеність та страх перед майбутнім усе ще турбують молодь. Крім того, можна відзначити, що молодь дещо змінює своє ставлення до важливості кар'єри, проте її особисті прагнення до професійного зростання залишаються незмінними, що свідчить про ефективність адаптаційних стратегій у відповідь на сучасні виклики ринку праці.

Результати дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» також показали, що у 2024 р. бізнес та підприємництво залишилися найпривабливішими професійними сферами: у 2023 р. їм віддали перевагу 34% респондентів, а у 2024 р. цей показник зріс до 37%. Сфера ІТ, дещо втративши в популярності (з 30 до 27%), залишилася однією з найзатребуваніших. Майже половина молодих людей в Україні (47% у 2024 р. проти 46% у 2023 р.) вважали запорукою успіху бізнес. Власна справа й надалі сприймається як гарантія фінансової стабільності. Військова служба посіла третє місце серед професій, що асоціюються з успіхом (23% у 2023 р. та 21% у 2024 р.); цей показник значно зріс порівняно з 11% у 2021 р. Однак привабливість цієї професії знизилася з 16% у 2023 р. до 10% у 2024 р. [23, с. 24–25]. Ці дані відображають суперечливі тенденції у сприйнятті військової служби українською молоддю. Зростання асоціації військової служби з успіхом (з 11% у 2021 р. до 23% у 2023 р. і 21% у 2024 р.) може свідчити про підвищення суспільного статусу військових в умовах війни, що пов'язано з визнанням їхнього внеску у захист країни, збільшенням соціальних гарантій та поширенням патріотичних настроїв. Водночас зниження привабливості професії військового (з 16% у 2023 р. до 10% у 2024 р.) вказує на усвідомлення молоддю високих ризиків та викликів, пов'язаних із військовою службою. Тривала війна, психологічне та фізичне виснаження військових, а також невизначеність щодо майбутнього можуть сприяти тому, що менше людей розглядають цю професію як особисто привабливу. Таким чином, військова служба залишається престижною

в суспільному розумінні, але особисте бажання молоді будувати кар'єру в цій сфері поступово зменшується.

У червні-липні 2024 р. дослідною компанією «Info Sapiens» було проведене всеукраїнське опитування молоді в межах програми USAID «Мріємо та діємо». На запитання «Чим ви керуєтеся при виборі майбутньої професії?» було отримано такі відповіді від респондентів 13–15 років: звертаюся за порадою до своїх батьків та опікунів – 85%; шукаю інформацію в інтернеті – 82%; обговорюю це з друзями – 66%; профорієнтація в школі – 57%. При цьому погодилися з твердженням «Моя родина підтримує вибір професії» 86% опитаних цієї вікової категорії, а 65% із них знають, які саме навички та знання потрібні для обраної ними професії. На запитання «Чому ви обрали цю спеціальність чи професію?» 59% респондентів відповіли, що це відповідає їхнім інтересам та захопленням (у 2023 р. таку відповідь обрали 74% респондентів). Серед інших важливих маркерів були: відповідає моїм здібностям (32%); гарантує гідний заробіток та пільги (20%); за порадою батьків, родичів (15%); це престижна професія (15%); високий попит на цю спеціальність в Україні (15%); за порадою друзів (3%); це моя мрія (1%). При цьому найбільше молодих людей обрали професію: програміст / ІТ-спеціаліст (22% у 2024 р. проти 17% у 2023 р.), лікар (17 та 10% відповідно), дизайнер (9 та 8% відповідно), військовий (7 та 5% відповідно). Менше 2% молоді обрали професії, пов'язані з готельно-ресторанною сферою та сільським господарством [26].

Також зауважимо, що серед опитаних респондентів у червні-липні 2024 р. у рамках дослідження «Мріємо та діємо» 54% молоді віком 16–35 років зазначили, що тільки працюють, 19% – працюють та навчаються, 18% не працюють і не навчаються, 9% тільки навчаються. Серед основних причин непрацевлаштованості респонденти зазначили: весь час витрачаю на навчання (29%); весь час витрачаю на сім'ю (26%); нестабільність через війну (17%); нема вакансій, що відповідають моїм уподобанням (16%). Серед тих, хто працює або працює і навчається, повністю задоволені вибором своєї професії 47% опитаних, 41% – скоріше, задоволені, 9% – скоріше незадоволені та 3% – зовсім незадоволені. Серед респондентів, які «зовсім або скоріше незадоволені», переважали відповіді: обрав (-ла) не ту сферу діяльності, невідповідність очікувань та реальної заробітної плати, умови праці (28, 25 та 20% відповідно).

Якщо порівняти вищезазначені дані з результатами дослідження «Українська молодь сьогодні – 2023», то вони свідчать про певні зміни в структурі зайнятості та освітньої активності української молоді. Зокрема, про зростання комбінованої активності: збільшення частки молоді, яка одночасно працює і навчається (з 16 до 19%). Це може свідчити про те, що молоді люди все частіше поєднують роботу з навчанням для покращення кваліфікації та адап-

тації до конкурентного ринку праці. Також спостерігається стабільність у групі «не працюють і не навчаються» (18%), що вказує на наявність певної частки молоді, яка залишається відключеною від ринку праці та освітніх процесів, що може бути пов'язано з проблемами доступу до робочих місць або освітніх ресурсів. Невелике зниження групи «тільки навчаються» з 10 до 9% може відобразити економічний тиск, коли молоді люди віддають перевагу працевлаштуванню або поєднанню роботи з навчанням, а не повноцінному навчальному процесу. Отже, порівняння даних за 2023 та 2024 рр. свідчить про поступову зміну пріоритетів української молоді, яка прагне розвиватися професійно, поєднуючи навчання з роботою, при цьому стабільно зберігаючи частку молоді, яка не бере участі в цих процесах.

У вересні 2024 р. цифрова платформа ЮНІСЕФ «U-Report» разом із «HappyMonday», «USAID», «ReSkillUA» та Міністерством економіки України провели опитування, у якому проаналізували аспекти працевлаштування молоді і отримали наступні результати. 61% опитаних віком від 18 років вважають, що потрібно влаштуватися на першу роботу, коли є відчуття готовності. Це може свідчити про те, що молодь розглядає особистісну підготовку та внутрішню мотивацію як критерій для прийняття рішень щодо кар'єрного старту, а не просто орієнтується на зовнішні обставини чи тиск.

75% респондентів зазначили, що точно потрібно змінювати роботу, якщо виникає почуття дискомфорту або незадоволеність умовами праці. Це, на нашу думку, вказує на високу чутливість до якості робочого середовища та свідоме ставлення до власного добробуту, що може стимулювати постійний пошук кращих можливостей.

59% молодих людей упевнені, що професійну сферу можна змінювати відповідно до цілей і побажань кілька разів, що свідчить про готовність адаптуватися до змін та спробувати себе в різних галузях залежно від особистих цілей і ринкових умов. 35% респондентів вказали, що освіта, яку вони здобули, відповідає сфері їхньої роботи. Такий самий відсоток опитаних дали протилежну відповідь. Це може свідчити про розрив між освітньою системою та вимогами ринку праці, що вимагає удосконалення програм підготовки фахівців.

62% респондентів переконані, що людина свідомо може визначити своє професійне спрямування, спробувавши себе в різних видах діяльності. На запитання «Як ви вважаєте, коли людина свідомо може визначитися з професійним спрямуванням?» 61,9% респондентів обрали відповідь «Шляхом спроб різних видів діяльності», 20,7% – «У процесі профільного навчання» та 7,5% – «Після школи» [27].

Зазначені дані свідчать про те, що українська молодь демонструє високу адаптивність і гнучкість у питаннях професійного розвитку. Молоді люди віддають перевагу роботі, яка відповідає їхнім внутрішнім очікуванням і рівню готовності, а також прагнуть змінювати умови праці при відчутті дискомфорту. При цьому спостерігається явна тенденція до експериментального підходу у визначенні кар'єрного шляху, що може бути корисним для формування стратегій, спрямованих на підтримку професійної мобільності та розвиток програм безперервної освіти. Крім того, розбіжності у сприйнятті відповідності освіти до вимог ринку свідчать про необхідність оптимізації освітніх програм для забезпечення кращої інтеграції молодих фахівців у трудову сферу.

Враховуючи вищезазначені результати опитувань, можемо зробити висновок, що соціальні очікування молоді на ринку праці формуються під впливом низки економічних, соціальних, культурних і психологічних факторів.

Узагальнюючи статистичні дані та результати соціологічних досліджень, можемо виділити наступні фактори, що впливають на формування очікувань:

1) сімейне середовище: вплив, думка родини може як підтримати, так і спотворити реалістичність міркувань. Адже у процесі виховання та спілкування сім'я формує базові уявлення про значення праці, кар'єрні цілі та бажаний спосіб життя;

2) освіта: молодь часто орієнтується на знання, отримані в навчальних закладах, які не завжди відповідають вимогам роботодавців;

3) культурні стереотипи: уявлення про престижність певних професій впливають на вибір кар'єри;

4) інформаційні ресурси: соціальні мережі, ЗМІ, інтернет формують ідеалізовану картину праці, часто не враховуючи труднощів.

Які можна виділити дисбаланси між очікуваннями молоді та реальною ситуацією на ринку праці під час війни?

1. Між прагненням молодих людей до стабільності й неусталеністю ринку праці. Молодь мріє отримати надійну роботу з передбачуваним доходом та зрозумілими кар'єрними перспективами. Однак ринок праці під час війни є нестабільним: багато компаній скорочують персонал або припиняють діяльність, а ризики втрати роботи зростають.

2. Між самооцінкою молодих шукачів роботи щодо рівня їхньої професійної підготовки і вимогами роботодавців. Молодь схильна переоцінювати стан своєї готовності до професійної діяльності, хоча, окрім теоретичних знань роботодавці вимагають практичного досвіду, якого молоді спеціалісти ще не мають. До того ж швидкі зміни в технологіях і бізнес-стратегіях вимагають постійного навчання та адаптації, до чого вчорашні випускники вишів нерідко не готові.

2. Між кар'єрними очікуваннями молодих фахівців, які отримали освіту за популярними спеціальностями (наприклад економічними, юридичними, IT), і попитом на них на ринку праці. Молодь вірить, що з отриманням вельми затребуваного в мирний час диплома чи спеціалізації можна швидко знайти гідну роботу з можливістю побудови тривалої успішної кар'єри. Однак ринок праці в умовах війни стає доволі специфічним, міняються його пріоритети, тому для того, щоб вижити, молоді люди стикаються з необхідністю змінити свою професію або напрямок кар'єри.

3. Між кількістю кандидатів і вакансій на ринку праці. Велика кількість кандидатів на одне місце може знижувати шанси на працевлаштування відповідно до очікувань. Молоді люди сподіваються, що, отримавши вищу освіту, вони зможуть знайти роботу досить швидко і без значних труднощів. Але на ринку праці є висока конкуренція, особливо для новачків, які тільки починають свій шлях у професії. Величезна кількість кандидатів на одну вакансію і навіть кілька років досвіду не завжди гарантують отримання бажаної посади. Це може призвести до розчарувань, особливо якщо очікування щодо легкості працевлаштування не виправдовуються.

4. Між очікуваннями високих прибутків і реальною кількістю таких вакансій для молоді на ринку праці. Цей дисбаланс особливо актуалізується в умовах інтенсивного просування ідеї «швидкого успіху» та фінансової незалежності в соціальних мережах. У реальному житті перші роки кар'єри передбачають невисокі заробітки, стажування або працю на тимчасових посадах, які не відповідають цим очікуванням. Крім того, в умовах війни більшість компаній знижують витрати, у тому числі на заробітну плату. Заробітки часто не відповідають очікуванням або не покривають базових потреб.

Ці дисбаланси між очікуваннями молоді та реальністю, з якою вона стикається на ринку праці під час війни, створюють напругу і невдоволення серед молодих спеціалістів. Водночас розуміння цих розбіжностей може допомогти їм знизити рівень стресу й обрати більш реалістичний підхід до розвитку власної кар'єри, зважаючи на вимоги ринку та зростання професійних компетенцій.

Висновок. Під час війни ринок праці в Україні зазнав значних змін, і ці зміни особливо відчутні для молоді, яка лише починає свій професійний шлях. Молодіжна зайнятість безпосередньо залежить від ситуації на ринку праці, однак має свої специфічні особливості та проблеми, що потребують окремих рішень. Очікування молодих людей щодо стабільної роботи, кар'єрного зростання та високих доходів часто не відповідають реаліям, які диктує війна. Збільшення безробіття, економічна нестабільність та обмежені можливості для професійного розвитку створюють нові труднощі та виклики для молоді. Незважаючи на ці виклики, з'являються й нові мож-

ливості, зокрема в галузях відновлення інфраструктури, технологічних інновацій та дистанційної праці.

Дисбаланс між соціальними очікуваннями молоді та реальними умовами на ринку праці є важливою соціологічною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до вирішення. Для подолання цього розриву важливо розробляти ефективні стратегії підтримки цієї категорії населення. Ключовими аспектами є сприяння перекваліфікації, надання доступу до нових освітніх можливостей і створення умов для розвитку підприємницької діяльності серед молоді. Держава, бізнес, освітні установи, громадські організації та міжнародні партнери мають активно підтримувати створення нових робочих місць і надавати молодим людям соціальну підтримку через програми, що допоможуть їм адаптуватися до нових економічних реалій. Зазначені комплексні заходи здатні підвищити конкурентоспроможність молодих людей на ринку праці та стимулюватимуть розвиток економіки держави навіть в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 171–179. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179).
2. Новікова О. Ф., Хандій О. О., Шамілева Л. Л. Втрати трудового та освітнього потенціалу України за період воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. № 5. С. 62–69. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-5-62-69>.
3. Іваненко О. Ринок праці і зайнятість під час війни: стан та перспективи. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 4. С. 56–75.
4. Близнюк В., Яценко Л. Ринок праці України в умовах війни : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. Р. 1106–1113. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>.
5. Атаманюк Р. Ринок праці України. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 1 (271). С. 55–65. doi: [10.32752/1993-6788-2024-1-271-55-65](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-271-55-65).
6. Кудельський В. Е. Вплив війни на ринок праці в Україні. *Grail of Science*. 2024, № 40. Р. 150–156. doi: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.017>.
7. Холодницька А., Бондаренко А. Молодіжне безробіття в Україні в умовах воєнного стану та розробка заходів щодо забезпечення працевлаштування молоді. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 1 (33). С. 54–65. doi: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-54-65](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-54-65).
8. Ситник Й. С. Сучасні тенденції працевлаштування молоді в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 4. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-4-07-02/2022-4-07-02> (дата звернення: 30.12.2024).

9. Данилевич Н. С., Поплавська О. М., Пузиревська Ю. О. Мотивація молодих фахівців: особливості, рекомендації. *Економічний простір*. 2019. № 142. С. 53–64. doi: <https://doi.org/10.30838/P.ES.2224.260219.53.378>.
10. Караваєва В. А., Спіцина Л. В. Дослідження трудової мотивації молоді з різним соціально-економічним статусом. *Проблеми сучасної психології*. 2017. № 2. С. 56–61.
11. Кобзиста І. Л., Махмудова Х. З. Мотиваційні фактори сучасної молоді на ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. Одеса. 2017. Вип. 22. С. 165–168.
12. Єсінова Н. І., Голозубова А. О. Проблеми працевлаштування молоді на ринку праці України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери товарів та послуг*. Харків, 2017. Вип. 1. С. 111–120.
13. Митрофанова А. С. Аналіз причини, факторів та проблем безробіття серед молоді в Україні. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 28. С. 239–250.
14. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : аналіт. доп. Центру Разумкова. Київ, 2024. 229 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf> (дата звернення: 2.01.2025).
15. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf (дата звернення 3.01.2025).
16. Длігач А. 83% молодих українців хочуть виїхати за кордон: це вирок чи виклик? *LB.ua*. 2024. URL: https://lb.ua/blog/andrii_dlihach/635194_83_molodih_ukraintsiv_hochut_viihati.html (дата звернення: 3.01.2025).
17. Діденко С. Зайнятість в Україні: ситуація на ринку праці та рівень безробіття. *UA.news*. 2024. URL: <https://ua.news/ua/money/zanyatost-v-ukrayne-sytuatsyya-na-rynke-truda-u-uroven-bezrobotytsy> (дата звернення 04.01.2025).
18. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М. та ін. / НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ, 2023. 191 с.
19. Надання послуг Державною службою зайнятості у січні – листопаді 2024 року. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile> (дата звернення: 04.01.2025).
20. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (дата звернення: 30.12.2024).
21. Вісімнадцяте загальнонаціональне опитування. Психологічні маркери війни (8–9 жовтня 2022 р.). URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_1000_ua_psychomarkers_102022_xviii_press.pdf (дата звернення: 29.12.2024).
22. Молодіжний сегмент ринку праці України в період повномасштабної війни. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10712-molodizhnyi-segment-rynku-praci-ukrainy-v-period-povnomasshtabnoi-viiny.html> (дата звернення: 05.01.2025).
23. Вплив війни на молодь в Україні : дослідження. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

24. Просто про економіку (на основі матеріалів Інфляційного звіту за жовтень 2024 року) URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvitu-za-jovten-2024-roku> (дата звернення: 4.01.2025).
25. Національне опитування молоді в Україні «Українська молодь сьогодні – 2023». URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=286> (дата звернення: 02.01.2025).
26. Національне опитування молоді. Хвиля 3. URL: <https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/323/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%202024.pdf> (дата звернення: 28.12.2024).
27. U-Report. Працевлаштування молоді. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/2041/> (дата звернення: 28.12.2024).

REFERENCES

1. Azmuk, N. A. (2022). Transformatsiia rynku pratsi v umovakh viiny: vyklyky ta stratehii vidtvorennia robochoi syly. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, 1(42), 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179) [in Ukrainian].
2. Novikova, O. F., Khandii, O. O., & Shamileva, L. L. (2022). Vtraty trudovoho ta osvitnoho potentsialu Ukrainy za period voiennoho stanu. *Biznes Inform – Business Inform*, 5, 62–69. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-5-62-69> [in Ukrainian].
3. Ivanenko, O. (2022). Rynok pratsi i zainiatist pid chas viiny: stan ta perspektyvy. *Sotsiologiya: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 56–75. [in Ukrainian].
4. Blyzniuk, V., Yatsenko, L. (2022). Rynok pratsi Ukrainy v umovakh viiny. In *The Russian-Ukrainian war (2014–2022(sad) historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga: Baltija Publishing, 1106–1113. doi: 10.32752/1993-6788-2024-1-271-55-65 [in Latvia].
5. Atamaniuk, R. (2024). Rynok pratsi Ukrainy. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 1(271), 55–65. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-271-55-65> [in Ukrainian].
6. Kudelskyi, V. E. (2024). Vplyv viiny na rynek pratsi v Ukraini. *Grail of Science*, 40, 150–156. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.017> [in Ukrainian].
7. Kholodnytska, A., & Bondarenko, A. (2023). Molodizhne bezrobittia v Ukraini v umovakh voiennoho stanu ta rozrobka zakhodiv shchodo zabezpechennia pratsevlashtuvannia molodi. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 1(33), 54–65. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-54-65](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-54-65) [in Ukrainian].
8. Sytnyk, Y. S. (2022). Suchasni tendentsii pratsevlashtuvannia molodi v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika*

- ta upravlinnia – *Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, 4. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-4-07-02/2022-4-07-02> [in Ukrainian].
9. Danylevych, N. S., Poplavska, O. M., & Puzyrevska, Y. O. (2019). Motyvatsiia molodykh fakhivtsiv: osoblyvosti, rekomendatsii. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 142, 53–64. <https://doi.org/10.30838/P.ES.2224.260219.53.378> [in Ukrainian].
 10. Karavaieva, V. A., & Spitsyna, L. V. (2017). Doslidzhennia trudovoi motyvatsii molodi z riznym sotsialno-ekonomichnym statusom. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 2, 56–61 [in Ukrainian].
 11. Kobzista, I. L., Makhmudova, K. Z. (2017). Motyvatsiini faktory suchasnoi molodi na rynku pratsi. *Prychoromorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, issue 22, 165–168 [in Ukrainian].
 12. Yeshinova, N. I., Holozubova, A. O. (2017). Problemy pratsevlashtuvannia molodi na rynku pratsi Ukrainy. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery tovariv ta posluh – Economic strategy and prospects for the development of the goods and services sector*, issue 1, 111–120 [in Ukrainian].
 13. Mitrofanova, A. S. (2018). Analiz prychn, faktoriv ta problem bezrobittia sered molodi v Ukraini. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika – Podolsk Bulletin: agriculture, technology, economy*, issue 28, 239–250 [in Ukrainian].
 14. Trudovi resursy dlia povojennoho vidnovlennia Ukrainy: stan, problemy, shliakhy rozviazannia: analit. dop. Tsentru Razumkova. (2024). Kyiv. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf> [in Ukrainian].
 15. Rozpodil postiiinoho naselennia Ukrainy za statti ta vikom na 1 sichnia 2022 roku. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf [in Ukrainian].
 16. Dlihach, A. (2024). 83% molodykh ukraintiv khotiat viikhaty za kordon: tse vyrok chy vyklyk? *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/andrii_dlihach/635194_83_molodih_ukraintiv_hochut_viihati.html [in Ukrainian].
 17. Didenko, S. (2024). Zainiatist v Ukraini: sytuatsiia na rynku pratsi ta riven bezrobittia. *UA.news*. URL: <https://ua.news/ua/money/zanyatost-v-ukrayne-sytuatsyya-na-rynke-truda-y-uroven-bezrabotytsy> [in Ukrainian].
 18. Cherenko, L. M., et al. (2023). Yakist zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies. [in Ukrainian].
 19. Nadannia posluh Derzhavnoiu sluzhboiu zainiatosti u sichni – lystopadi 2024 roku. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile> [in Ukrainian].
 20. Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 roku. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> [in Ukrainian].
 21. Visimnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia: Psykholohichni markery viiny (8–9 zhovtnia 2022). URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_1000_ua_psychomarkers_102022_xviii_press.pdf [in Ukrainian].

22. Molodizhnyi segment rynku pratsi Ukrainy v period povnomasshtabnoi viiny. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10712-molodizhnyi-segment-rynku-praci-ukrainy-v-period-povnomasshtabnoi-viiny.html> [in Ukrainian].
23. Vplyv viiny na molod v Ukraini. Doslidzhennia. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf [in Ukrainian].
24. Prosto pro ekonomiku (na osnovi materialiv Infiatsiinoho zvituzha za zhovten 2024 roku) URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvitu-za-jovten-2024-roku> [in Ukrainian].
25. Natsionalne opytuvannia molodi v Ukraini «Ukrainska molod sohodni – 2023». URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=286> [in Ukrainian].
26. Natsionalne opytuvannia molodi. Khvylya 3. URL: <https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/323/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%202024.pdf> [in Ukrainian].
27. U-Report. Pratsivlashtuvannia molodi (2024). URL: <https://ukraine.ureport.in/story/2041/> [in Ukrainian].

Opanasiuk Tetiana Anatolyivna, PhD in History, Associate Professor of the Department of Political Science and International Relations, Rivne State University of the Humanities, Ukraine

YOUTH AND THE LABOUR MARKET DURING THE WAR: BETWEEN EXPECTATIONS AND REALITY

The article analyses the key problems of youth employment in wartime. Based on statistics and sociological research, the article discusses such challenges as economic instability, rising unemployment and the need for retraining. The main discrepancies between the expectations of young people and the realities of the labour market are outlined, and ways to solve these problems in order to ensure their professional stability are proposed.

Keywords: *youth, labour market, war, employment, unemployment, job placement, social expectations.*

